

Židovští vyhnanci a uprchlíci ze Sudet v roce 1938³

Historická studie

Cíle/na konci lekce budou žáci...

- schopni popsat situaci uprchlíků a vyhnanců z českého pohraničí v roce 1938.

Návrh průběhu lekce

1 | Začnete lekci tím, že položíte žákům v plénu následující evokační otázky:

- Proč lidé prchají ze svých domovů, ze svých domovských států?
- Je nějaký rozdíl mezi slovy exil, emigrace, vyhnanství? Jaký, pokud ano?
- Měl by se někdo postarat o vyhnance či uprchlíky? Kdo, pokud ano?

Vedte jednoduchou diskusi, spíše brainstorming, není nutné hledat za každou cenu správné odpovědi.

2 | Oznamte žákům, že se nyní společně pokusíte prostudovat několik případů z Československa v roce 1938, kdy byli lidé vyhnáni ze svých domovů nebo z nich sami prchali. Představte krátce dobový kontext, například v tomto smyslu:

V souladu s dohodou Německa, Itálie, Francie a Velké Británie v Mnichově, došlo v říjnu 1938 k obsazení českého a moravského pohraničí německou armádou. Československo ztratilo pětinu svého území a zhruba 3,5 milionu obyvatel.

Lidé žijící v obsazeném pohraničí – v Sudetech se rázem ocitli na území státu, ve kterém již pět let vládli nacisté, ve státě, ve kterém vystupovat proti nacistům znamenalo hazardovat se životem, ve státě, ve kterém kromě jiných nařízení platily i rasistické zákony. Mnozí z nich tak byli vydáni v nebezpečí.

Někteří se rozhodli Sudety opustit: Češi, někteří Němci, Romové, Židé. Ti poslední byli, zvláště po událostech tzv. „křišťálové noci“, ze Sudet přímo vyháněni.

Pro vizuální přiblížení situace můžete žákům promítnout některé fotografie. Stačí do vyhledávače Google napsat například „Jewish refugees from Sudetenland“ a vybrat příslušné fotografie.

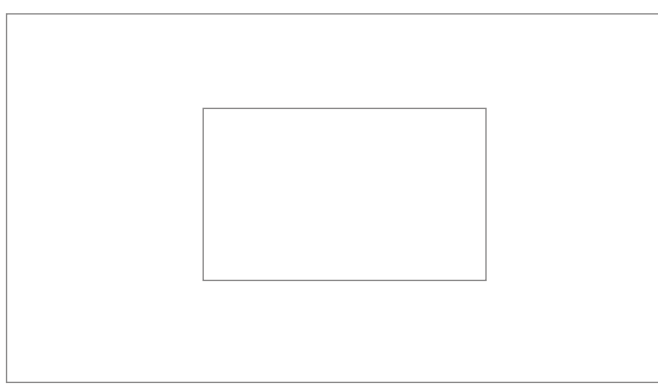
3 | Oznamte žákům, že byste je nejdříve rádi seznámili s příběhem, který se odehrál v polovině listopadu roku 1938 nedaleko Plzně mezi obcemi Manětín a Nečtiny. Po obsazení pohraničí německou armádou v říjnu 1938 vznikla mezi Nečtinami a Manětínem nová hranice. Nečtiny se ocitly na německém území, kdežto Manětín na českém. Obě obce od sebe dělily zhruba 4 kilometry. O situaci, ke které tam tehdy došlo, se dochoval písemný pramen, totiž zpráva okresního úřadu v Kralovicích presidiu zemského úřadu v Praze o překročení hranic židovskými uprchlíky z Nečtin, faksimile této zprávy lze nalézt například v publikaci Velké a malé dějiny projektu „Naši nebo cizí?“ Židé v českém 20. století. Dostupné online: http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/4-05_Uprchlíci_ve_vlastni_zemi.pdf

Rozdělte žáky na tři skupiny. Požádejte je, aby první část textu zprávy přečetl nahlas dobrovolník z první skupiny. Dobrovolník/dobrovolnice z druhé skupiny má/mají poté za úkol přidat komentář k tomu, co zaznělo nahlas. Komentářem může být otázka, vyjádření pocitu, konstatování, pokus předpovědět, jak bude příběh pokračovat, asociace, přirovnání... Dobrovolník ze třetí skupiny ať poté pokračuje ve čtení zprávy. Takto společně přečtete a okomentujete text zprávy:

Zpráva okresního úřadu v Kralovicích presidiu zemského úřadu v Praze o překročení hranic židovskými uprchlíky z Nečtin, 18. listopad 1938. Pro potřeby výuky upraveno a kráceno.

- /1/ Žid Walter Kohn a jeho přítelkyně Františka Friedlová, kteří byli 16. listopadu 1938 vystěhováni příslušníky říšskoněmecké finanční stráže z Nečtin na naše území, stále se nacházejí na silnici u říšskoněmecké celní závory.
- /2/ Tito jsou podporováni svými souvěrci z Manětína.
- /3/ Nábytek těchto vystěhovalců byl až do středy 16. listopadu složen na vozech rolníků z Nečtin. Toho dne dopoledne byla naše hlídka Stráže obrany státu konající službu u zmíněné celní závory vyrozuměna říšskoněmeckou finanční stráží, že jestliže Židé vozy do hodiny nevyklidí, bude jejich majetek z vozů složen do příkopu německými strážníky.
- /4/ Jelikož Žid Walter Kohn výzvu neuposlechl, překročilo v 11.20 hod osm neozbrojených německých strážníků proti vůli naší hlídky hranici do vzdálenosti 10 kroků a složilo nábytek z vozů do příkopu, načež vozy odtáhli do Nečtin.
- /5/ Na místo mezitím dorazil velitel roty Stráže obrany státu poručík Procházka a dotázal se přítomného člena říšskoněmecké finanční stráže, proč byli Kohn a Friedlová vypovězeni z Nečtin, když do této obce přísluší domovským právem. Dostalo se mu odpovědi, že říšskoněmecká vláda neuznává žádné státní občanství židovských příslušníků a považuje je za cizozemce bez ohledu na to, zda jsou příslušní do zabraného území nebo ne.
- /6/ Při vyšetřování této věci bylo zjištěno, že do Manětína přišli tentýž den nad ránem další židovští občané, a to Siegfried Zentner s manželkou Emou Zentnerovou, oba bytem v Nečtinách, domovským listem příslušní v Březinách, které rovněž nacházejí se v zabraném území. A dále Hana Bergmannová, příslušná v Nečtinách.
- /7/ Při výslechu na četnické stanici v Manětíně ženy uvedly, že 15. listopadu bylo jim německými strážníky v Nečtinách oznámeno, že budou vyvedeni z německého území. Manžel Hany Bergmannové byl zatčen a odvezen neznámo kam.
- /8/ Zentnerovi a Bergmannová byli posléze v noci německými strážníky vystěhováni z Nečtin, vedeni přes les k hranici nad Manětín, kde jim bylo nařizováno, aby se odebrali do Manětína. Skromný majetek jim bylo umožněno vézt s sebou na dvou ručních vozících.
- /9/ Siegfried Zentner odjel, jak ženy vypověděly, ranním vlakem do Plzně za svým bratrem.
- /10/ Obě ženy byly poté jako obtížné cizinky manětínskými četníky vyvedeny přes osadu Lipí k hranici a odeslány zpět do zabraného území. Totéž bude provedeno se Siegfriedem Zentnerem, jakmile se navrátí do Manětína.

Požádejte nyní žáky, aby si v každé skupině vytvořili na list papíru (A3 ideálně) následující schéma:

Vyzvěte žáky, aby na list papíru, avšak vně vnitřního obdélníka zapsali všechna slova, kterými by popsal situaci skupiny židovských obyvatel Sudet z prostudovaného dokumentu. Mohou to být slova podobná komentářům z průběhu četby, hodnocení jejich situace apod.

4 | Nyní sdělte žákům, že byste jim rádi promítli vzpomínku paní Evy Roubíčkové, která se svou rodinou na podzim roku 1938 prchala z Žatce do Prahy. Vzpomínka je dostupná online ze serveru YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=0yJf-UQ-lgc>.

5 | Vyzvěte žáky, aby se vrátili k listu, na kterém charakterizovali situaci uprchlíků podle příběhu z Nečtin a Manětína a dopsali další slova a postřehy, které přibýly na základě sledování vzpomínky paní Roubíčkové. Pokud se některé charakteristiky potvrdily i v příběhu paní Roubíčkové, ať je žáci ve svých listech zakroužkují.

6 | Nabídněte žákům poslední zdroj informací o uprchlické krizi v roce 1938. Jde o text popisující mezinárodní konferenci ve francouzském městě Evian, která proběhla v létě roku 1938.

Na začátku července 1938 se ve francouzském lázeňském městě Évian-les-Bains sešli zástupci 32 států světa, aby diskutovali o možnostech řešení humanitární katastrofy, kterou představovala rostoucí vlna uprchlíků z nacisty ovládaného Německa a Rakouska. Od roku 1933, kdy se v Německu dostal k moci Adolf Hitler, se stupňovalo pronásledování všech skutečných a domnělých nepřátel nacistické politiky. V zoufalé situaci byli zejména lidé, které tamější režim označil za Židy. Tito lidé z Německa prchali již několik let, v roce 1938 však uprchlická vlna zesílila. Uprchlíci mohli zemi sice opustit, předtím však byli státem připraveni o veškerý majetek, což velmi komplikovalo jejich situaci v případné hostitelské zemi. Konferenci v Evianu svolal americký prezident F. D. Roosevelt. V duchu politiky nevměšování byla konference úzkostlivě prezentována jako pokus o řešení humanitární krize, nemělo se na ní hovořit o jejích příčinách, či přímo vystupovat proti Německu. Některé zúčastněnější se státy si tento fakt kladly jako podmínku své účasti. USA jako organizátor slíbil, že žádný stát nebude nucen měnit svoji imigrační politiku a finanční náklady případného řešení ponese dobrovolnické organizace, které byly přizvány jako pozorovatelé. Adolf Hitler o schůzce prohlásil: „Mohu jen doufat, že zbylý svět, který má tak hlubokou sympatii pro tyto kriminálníky [Židy], bude alespoň štedrý natolik, aby tyto sympatie proměnil v praktickou pomoc. My, na naší straně, jsme připraveni dát tyto všechny kriminálníky těmto zemím k dispozici, dokonce i na přepychových lodích.“¹

Výsledek konference v Evianu byl z hlediska tíživé situace desítek tisíc pronásledovaných německých a rakouských židů zoufalý. Zástupci zúčastněných států vyslovovali pochopení a soucit pro katastrofu těchto lidí, ochotu diskutovat o řešení, žádný z nich však skutečné řešení nenabídl. Nikdo nebyl ochoten změnit svoji imigrační politiku a přijmout významnější část uprchlíků. Důvody byly různé. „Dnes Němci a Rakušané, zítra Češi a Maďaři!“ varoval britský výzevci Evianu. Britský delegát lord Winterton prohlásil, že Británie „není zemí imigrace. Je vysoce industrializovaná, plně obydlená a stále čelí problému nezaměstnanosti.“² Australský delegát ve svém projevu uvedl, že v Austrálii „neexistuje rasový problém“ a že ho nemají přijetím uprchlíků „vytvářet.“⁴ Švýcarské stanovisko, že totiž „nevstoupí kvůli židovským uprchlíkům do války s Hitlerem“⁵ bylo velmi rozšířené. Výrok vysokého úředníka Nansenova úřadu pro uprchlíky, že představy o hrozícím zničení Židů patří „do oblasti fantazie“⁶, svědčí o tom, že takové obavy existovaly již v roce 1938 a zároveň bylo obtížné jim uvěřit. Americký reportér Hans Habe, který byl tehdy ženevským dopisovatelem pražských novin Prager Tagblatt, o konferenci napsal: „Nevím, kolik Židů mohl Evian zachránit v hodině dvanácté. Jsem si však jist, že velkolepá manifestace svědomí světa by dala německým dějinám, a tím i světovým dějinám, úplně jiný směr.“⁷

Zdroje:
1, 2, 3, 4: POSPÍCHALOVÁ, Adéla. Francouzská konference 1938 a postoj francouzské diplomacie IN: Proměny „sladké Francie“. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století. [online]. [cit. 9. 11. 2015]. Dostupný na WWW: <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/etude-3.pdf>

5, 6, 7: MOTL, Stanislav. Obětovaní lidé [online]. [cit. 9. 11. 2015].

Dostupný na WWW: <http://zidovskelisty.blog.cz/0901/obetovani-lide>

Naposled požádejte žáky, aby se vrátili k listu, na kterém charakterizovali situaci uprchlíků podle příběhu z Nečtin a Manětína a vzpomínky paní Roubíčkové a dopsali další slova a postřehy, které přibýly na základě četby textu o konferenci v Evianu. A znovu, pokud se některé charakteristiky potvrdily i v textu o konferenci, ať je žáci ve svých listech zakroužkují.

7 | Nyní má každá pracovní skupina před sebou list s mnoha slovy popisujícími situaci židovských vyhnanců a uprchlíků z pohraničí z roku 1938. Vnitřní pole je stále prázdné. Vyzvěte žáky, aby do tohoto pole zformulovali krátkou, ale souvislou a výstižnou zprávu o situaci židovských vyhnanců a uprchlíků z pohraničí z roku 1938 o rozsahu 50-100 slov (nebo dle Vašich zkušeností a schopností Vašich žáků). Mohou použít všechny výrazy, které nasbírali, ovšem musí použít všechny ty, které jsou v jejich listech zakroužkované.

8 | Na závěr nechte všechny zprávy v plénu nahlas zaznít.

3 Tato metodika vychází z lekce „Obtížné cizinky“ projektu „Naši nebo cizí?“ Židé v českém 20. století, dostupné online: <http://www.nasinebocizi.cz/metodicke-materialy/obtizne-cizinky/>, kterou doplňuje a rozvíjí.